

— *Múltunknak örökösei vagyunk, tehát nem mindegy, hogyan ítéljük meg történelmünket, elődeink tetteit. Jövőnknek alapozói vagyunk, s nem lehet számunkra mindegy, miként ítél majd fölöttük az utókor. A múltunkhoz való viszonyról említett Kristó professzor egy aforizma tömörségű megállapítást.*

KRISTÓ GY.: Igen, az Algyó-monográfia könyvpremierjén mondtam, hogy aki nem ismeri múltját, az megérdemli, hogy újraelje azt; aki nem ismeri múltját, az nem tudja értékelni a jelent; s aki nem ismeri múltját, nem érdemli meg a jövőjét.

KLIGL S.: Az idő, tér és társadalom koordináta-rendszerében a kontinuitásra borzasztóan nagy szükségünk lenne. Csak úgy élhetünk a mi időnkben, ha ismerjük múltunkat. De egyáltalán megismerhetjük? Engem, aki bizonyos esetekben közte-reken szerepelek szobraitmal, még inkább szorít, hogy nem tudom tisztán látni múltunkat. Negyed- és fél-információkból, vagy egyes időszakok teljes elhallgatása miatt tájékozatlanok, bizonytalanok, bátortalanok vagyunk. József Attilánál maradván: „Múltunk mind össze van torlódva...” Néhány utóbbi olvasmányélményem megdöbbenített. Ezekből kiderült, hogy Kossuth ifjú ügyvédként sikkesztott, Dobó Istvánál kapzsibb embert nem ismert kora, s Hunyadi János sem volt makulátlan vitéz.

— *Valószínű, rossz beidegződés, torz reflex, hogy történelmünk eseményeit és alakjait fekete-fehér változatban ismertük meg, s nehezen barátkozunk a tónusokkal, fény- és árnyadalakkal, színekkel a részletekben. Viharos történelmünkben a szimpátiás eseményeket, pozitív hősöket emeltük ki — aktuálpolitikai szempontok szerint. S aki így tanulta a történelmet, megdöbben, hogy a piederstálra emelt történelmi hő — gyarló ember volt. A politikailag meghatározott történelemszemlélet változtatta István királyunk állandó jelzőit, Kossuth és Széchenyi történelmi párosából hol egyiket, hol a másikat emelte ki hivatkozási alapul.*

GRASSELLY GY.: Jól emlékszem gimnazista koromra — pedig az a két háború közé esett —, hogy történelemtanárunk bizony az előírt és megkövetelt szemléletmóddal elentétesen vastagon szidta előttünk a Habsburgokat. Nemcsak ez keltette fel persze érdeklődésemet a történelem iránt, de családóm kétszáz éves magyarországi története is. Mert-hogy annak ellenére magyarnak valom magam, hogy véreemben öt vagy hat nép keveredik. De ideköt életem, őseim egy része, emlékeim, anyanyelvem, a folytonosság, a temetők. A múltunk fölállalása annak megismerését is feltételezi.

KRISTÓ GY.: Abból indulok ki, hogy a történelem gyakorlatilag a múlt politikája, s tulajdonképpen politika és történelem összefüggő dolgok. A történelmet nem lehet úgy tekinteni, hogy politikátlan vagy apolitikus. A történelem mindig is szerves hidat képezett a politikához. A ma politikája a holnap történelme lesz. És persze fordítva is igaz, a történelem a múlt politikája. Nyilvánvaló, hogy mivel politikus társadalmakban élünk, a történelem régi idők óta fogva esettárrá, példatárrá változott. A jelen kérdései mindig nagy szerepet játszottak a történelem megírásában. Az is tetten érhető, hogy a történés szeretné „a történelem az élet tanítómestere”-tételt alkalmazni. Mélyen hiszek abban, hogy nem véletlenül volt a Horthy-korszakban szobra Werbőczynek és Gömbös Gyulának, az ötvenes években Dózsa Györgynek és Sztálinnak. Ezek is demonstrálják, hogy a történelem mindig ki van téve a politikai megítélésnek. Vagy vizsgálhatnánk, hogy Petőfi halála óta hányféle politikai rendszer, csoport, haladó és reakciós eszme igyekezett kisajátítani alakját, sorsát, költészetét.

— *Ezek szerint a mai kutatóknak melyek lehetnek az iránymutató KRESZ-táblák? Van-e független gondolkodású történész?*

KRISTÓ GY.: Történészként, forrásfeltáró kutatóként lehetek objektív. De ebben a korban élek, meghatározott viszonyok között, ezek beépültek agytekerényeimbe, zsigereimbe, a tudat alatt feszülnek. Bennem van, lételemem mindaz, ami jellemző a XX. század végi magyar viszonyokra. Megpróbálok objektív lenni, de tudom, hogy ennek az objektivitásnak vannak korlátai. Ahová a szubjektivitás befészkel magát, ott megszűnik a tudomány.

BESZÉLGETÉSEK AZ AKADÉMIAI KLUBBAN (6.)

„...édes hazám, fogadj szívedbe”

Eddig minden alkalommal segített som-mázni beszélgetéseink lényegét József Attila zsenije. Most, záró találkozásunkkor is őt idéztük, A Dunánál című versének sorait: „A Dunának, mely múlt, jelen s jövőndő, / egymást ölelik lágy hullámai. / A harcot, amelyet őseink vívtak, / békévé oldja az emlékezés / s rendezni végre közös dolgainkat, / ez a mi munkánk; és nem is kevés.” Ez a rendezési

igény készít bennünket arra, hogy tisztázzuk, milyen lehet viszonyunk múltunkhoz és jövőnkhez. A jelen e kettős szorításban milyen feladatokat tűz elénk? A beszélgetésen részt vett Csákány Béla, a matematikatudomány doktora, Grasselly Gyula akadémikus, Karácsonyi Sándor, az orvostudomány kandidátusa, Kligl Sándor szobrászművész és Kristó Gyula, a történettudomány doktora.

Korlátaim ott kezdődnek, hogy kérdéseimet úgy teszem föl, ahogy a XX. század végi történetírás világ-sodrása és szocialista áramlata lehetővé teszi. A múlt századi kérdések között nem merült fel, hogy a történelemnek tárgyát képezi-e, teszem azt, a mentalitás? Ehhez kopogtatni kellett a huszadik századnak. A XIX. század német történetírása nem állt másból, mint a királyok és császárok cselekedeteinek felsorolásából. Ahogy szocializálódott a közgondolkodás, úgy került előtérbe ez az új szempont, mely persze nem azonos a szocialista-marxista történelemszemlélettel. Kezdek kíváncsiak lenni arra is, hogy az úgynevezett történelmi alapirányzatok hogyan éltek, s rájöttek, a történelemnek része lehet nemcsak az, mikor és hová mentek a királyok, de az is, hogyan élt a nép. Aztán vizsgálták, mibe öltözködik, hogyan gondolkodik, miként viselkedik — ez a mentalitástörténelem. Ebből alakult ki az újabb szemlélet, miszerint a történelmet totalitárius módon, a maga teljességében kell vizsgálni. Mi most így kérdezzük a múltat, ezt tartjuk korszerűnek. Az élet minden megnyilvánulása érdekel bennünket. Ebből szerveződhet egy mind teljesebb kép.

— *Vajon az a tény, hogy a ma embere az eddigieknél fokozottabb érdeklődéssel fordul múltja iránt, azt jelenti-e, hogy növekszik szabadság-érzete, fontosnak itéli magyarságát, erősíti identitástudatát vagy ez pusztán egy manipulált divathullám?*

KRISTÓ GY.: E jelenségnek történelmi okai vannak. Úgy tapasztalom, nem csupán a közelmúlt iránt nyilvánul szokatlanul élénk érdeklődés, de egész történelmünk iránt. Nyilvánvaló, hogy legtöbb embert azért érdekel elsősorban a közelmúlt, mert megélték a szülei vagy ők, ismerik terminológiáját, viszonyait. Ahhoz azonban, hogy egy olvasó úgy tudja megérteni az Árpád-kor viszonyait, hogy ne kelljen állandóan az idegen szavak vagy a szófejtő szótár után kapkodni, bizonyos intelligenciát feltételez. Ha lennének, mint ahogy jobbára nincsenek, 1945 utáni történelmünkről valóban jó könyvek, azt rengetegen olvasnák. A hiánynak a következő okaira hívnam fel a figyelmet: 1945 után hirtelen és gyökeresen értékelődött át a magyar történelem, s ez alapvetően meghatározta hosszú időre történelmünk megítélését. Gyakorlatilag előtanulmánynak minősült a szocialista Magyarország néhány éves vagy évtizedes történelméhez, ám olyan elképesztő hangsúlyeltolódásokkal, melyek közül az egyik legjellemzőbb, hogy a magyar történelem legkiemelkedőbb alakja Sztálin, mert az ő személyisége gyakorolta fejlődésünkre a legnagyobb hatást. Az ilyenfajta végtelenes túlhajtott szemlélet — amelyhez hozzájárult nemzeti értékeink és érdekeink háttérbe szorítása — idézte elő az erőltetett, korszerűtlen és túlhajtott internacionalista eszmék durva keresztülvitelét. Ennek fényében (árnyékában?) sok mindenben adós maradt a történelemírás a megnyugtató válasszal. Gyakorlatilag a mai napig a nagyközönségnek nincs világos és tiszta képe múltunkról, arról, hogy hol veszett el a régi dicsőség.

KARÁCSONYI S.: A magyar történelem ismeretére azért van szükségünk — véleményem szerint —, hogy azt az időszakot, amit az ember át tud érné az agyával, be tud fogni az ismereteivel, amit átél, tudatosan tehesse. Tehát csak úgy képes cselekedetei súlyát, döntései hatását megítélni, ha tisztában van legalább saját korának társadalmi mozgásirányával, el tudja helyezni saját tetteit a történelmi folytonosságban. Nemrégiben rendkívüli kíváncsiság-

gal és izgalommal olvastam az aradi 13 vértanú peréről szóló kötetet. Óriási hatással volt rám, segítette tisztánlátásomat, erősítette irántuk érzett tiszteletemet, s ebből az sem von le, hogy megismertem gyengéiket, esendőségüket. Differenciál-tabb s ezáltal hitelesebb kép rajzolódott ki az egyénéről is, a kor viszonyairól is, a hatalom természetéről is. Az olvasottakat szintetizálva magyarságtudatom gazdagodott, más természetű színezetet is kapott. Minden feltárt információt közkincsé kell tenni, mert csak azok mérlegelésével, szintézisével alakíthatja ki mindenki magában saját azonosság-tudatát, magyarságát.

— *A hazai történelemszemléletnek a hatvanas évek igen jellemző évi-zede. A nagy deheroizálások, és az erre reflektáló magas hőfokú, újbóli heroizálások kora. Gondoljunk Cserés Tibor Hideg napok című regényére, majd Darvas József Zrínyi-jére, mint talán a két legszólóse-sőbb példára. Merthogy jó magyar szokás szerint ismét a ló egyik oldaláról a másikra estünk, ahelyett, hogy megkapaszkodtunk volna. Napjainkban — úgy tűnik — a szaporodó történelmi művek, a résztanulmányok, helyi monográfiák objektív-ebbé tehetik a történelem megítélését.*

KRISTÓ GY.: Hadd csapjak le egy lényeges különbségre, ami a természettudományok és társadalom-tudományok között jelentkezik. Karácsonyi professzor elolvasta az aradi vértanúk peréről szóló könyvet, megrázta, van véleménye róla, beépült személyiségébe. S ez rop-pant fontos dolog. Alkossanak vélemény-t, raktározzák el az élményeket, kapjon életükben normatív szerepet, erősítse erkölcsi tartásukat, szilárdítsa az identitástudatát. Fordítva azonban ez a folyamat képtelenség. Hiába rágom át magam a legragyogóbb természettudományos művön, sosem kapok impulzusokat mondjuk azonosságtudatomhoz.

KLIGL S.: A természettudomány eredményeiről is mondunk véleményt, sőt állásfoglalást is készítenek. Gondoljunk csak az atom-bombára, az új felfedezésekre, a rák-kutatás eredményeit lessük, figyeljük, milyen lesz a termés, félünk az AIDS-fenyegetettségétől. A civilizációt mindez befolyásolja, még ha a kultúrát ki is tudja rekeszteni köréből.

KRISTÓ GY.: A történelem azzal válik tudománnyá, hogy forrásokkal dolgoz fel szakszzerűen. Mivel a középkorral foglalkozom, nekem nincsenek a napi politikával közvetlenül érintkező ideológiai gondjaim. Am gyakorlatilag a huszadik századi forrásanyag jelentős része ma sem áll a kutatók rendelkezésére. Nemcsak azért, mert a nyugat-európai levéltárakban 50 éves a zárlat, s az első világháború utáni irattömeggel csak néhány éve birkóznak a kutatók, mégis a történészek alapvető feladata a forrásanyagok feltárása. Ezen a téren is sokat véteztünk. Jobbára azzal voltunk elfoglalva, hogy úgymond, a feje tetejére állított burzsoá történelemet talpára állítsuk. De érdemben nem állt rendelkezésünkre több információ, mint a feje tetején álló, lenézett és lesajnált burzsoá történettudománynak. Egy mutatóvány, egy trükk volt csupán: tükröt tartottunk, ahol felcserélődtek az oldalak. Most gondolkodunk újra azon, hogy elősegítendő a forráskutatást, forrásközlő folyóiratot kellene indítanunk. Bizonyára ebben a körben is nagy meglepetést kelt, hogy évtizedekig lehetetlenség volt forrásközlésből tudományos fokozatot szerezni. A történettudomány kandidátusa vagy doktora csak az lehetett, aki értékelte is a forrásokat, ám aki felszínre hozta azokat, az

nem. Ma már sokat, mondhatnám eleget tudunk, csak sok mindent rosszul. A dolgunk az, hogy magyarázzuk meg ismét történelmünket. Azt a nemzeti históriát, melytől egyszerűen félünk, s ugyanakkor szeretnénk büszkének lenni rá. A kettő együtt, azonos pillanatban nem megy. Tisztázandó történelmünkhöz való aktív viszonyunk. Szabad-e felértékelni, lesajnálni, más népek rovására hangsúlyokat áthelyezni, hűtlenül kezelni vagy saját képünkre formálni?

CSÁKÁNY B.: Az én szóhasználatomban a történelemnek kétféle értelme, két síkja van. Van történelem-tudomány és van történelem, az egyetemes emberi történelem részeként. Éppúgy, ahogy van matematikatudomány és matematika, mint az egyetemes kultúra része. A történettudományt nyilvánvalóan első-sorban önmegvalósító típusú értelmiségek művelik, a történelmet mint olyat, szolgálják a szolgáló típusú értelmiségek. Fellelhető egy ilyenfajta polarizáció. Ezek a szerepek gyakran keverednek, ami sok rossz forrása. A hetvenes évek elején több alkalommal voltam érettségi elnök, s abban a megrázó élményben volt részem, hogy történelemfeleleteket is hallgattam. A vizsgázók azokból a történelemkönyvekből készülték, amelyeket olyan szakemberek írtak, akiknek hivatásuk szerint szolgáló értelmiségeknek kellett volna lenniük, de önmagukat igyekeztek megvalósítani. S néha meglehetősen aljas eszközökkel, mert tetszeni akartak nem is nagy tekintélyű tudósoknak, hanem kis politikuskoknak. Ilyen előzmények után nem lehet véletlen, hogy a közvélemény rendkívüli módon rászomjazott az eseményes történelemre.

KRISTÓ GY.: A történelemre is. Óvakodjunk csodaszernek tekinteni a történelmet. A történelem nagyon fontos dolog, de ugyanúgy nem csodaszer, mint ahogy nem az az alkohol, a drog és a fohász sem. A történelmet helyére kell tenni: szolgálja az egészséges önismeretet és önbecsülést.

— *Történelmünkkel a hátunk mögött a jelenben élünk. Sokszor mondjuk, a jövőt építjük. De a jelenben kellene boldogulnunk. Meglehetősen nehezen értelmezhető helyzet. Vajon mi lehet a mai feladatunk, hogy egy-szerű és megismételhetetlen életünk boldog legyen, s a jövő ítélsőské-előtt se kelljen pirulnunk? Bizonyára több az én jövőm is, mint amire havonta figyelmeztet az OTP, hogy kölcsöntartozásom 2019-ben jár le, vagy hogy a gyerekeket fel kell nevelni. Csakhogy körvonalazódnak, artikulálódnak-e az én — és vala-*

mennyiünk — jövő iránti felelősségem elvárásai?

KARÁCSONYI S.: Az a szándék, hogy a jövőt fölrajzoljuk, célokat jelöljünk, hivatalból a jövőnek építsünk és neveljünk, csakis a mai társadalmi-gazdasági körülmények függvényében képzelhető és várható el. A felelősséget is vállalnom kell, mert a lehetőségek korlátozottsága nem ment fel a felelősség alól. Tehát a szűkre szabott lehetőségek mellett is felelősséget érzek és kénytelen vagyok vállalni. Az egyetemi hallgatókat szeretnénk ezzel a helyzettel megismertetni, s ebben a praktikus és gyakorlati szakmában, mint a se-bészet, szellemileg is fölkészíteni a jelen és a jövő feladataira. Mert meggyőződése, hogy aki a műtő-asztal mellett, mint sebész, kudarcot vall, az nem technikailag bukik meg, hanem agyilag. S ezen a ponton ismét hangsúlyoznom szükséges, hogy a jövő elsősorban a pedagógusok kezében van, a tanítóktól a tanárokon át az egyetemi professzorokig. Föl kellene fedezni, hogy mindenki-ben akad valamiféle vázolás, sajátos és egyéni affinitás, ami fejlesztésre, csiszolásra alkalmas. S ha mindenki képességeinek megfelelően bontakoztatja ki személyiségét, nemcsak boldogabb emberek, de boldogabb társadalom is körvonalazódhat. Az ifjúságot nevelni, befolyásolni, alakítani viszont csak az tudja, akinek egyénisége párosul vele született szuggesztív készséggel. Ilyen képes-ségek jellemzik az igazi művészeket. Az én tiszteletem azoké, akik a jövőt a mai alapokon tervezik, s nem jósolnak a holnapot illetően. A ma objektív tényeire támaszkodva munkál-ható ki a biztos jövőkép. A fantáziálás és a vágyott illúziókban alapuló „szép holnap” szemfényvesztés. Kevés a realitás, elenyésző az esélye. A művészet bocsátkozhat jóslatokba, festhet illuzórikus jövőképet, a tudománynak és a nevelésnek prognózist adni csakis a jelen objektív adataira építve lehet.

— *Manapság meglehetősen borús látleletet festünk jelenünkről, s ez árnyékot vet jövőnkre is. Ebben a nehéz helyzetben a polarizáció mindig fölerősödik: Az egyik szélsőséges fél a kelle-tlenül is erősebben kapaszkodik a vészharangok köteleibe, a másik haj-lamos elkenni a gondokat, bagatellizálni a problémákat.*

KARÁCSONYI S.: Nem tudom elfogadni sem azt az állítást, hogy kilátástalan szakutcában vagyunk, de szemet hunyni sem vagyok hajlandó a válságjelenségek fölött. Nem vagyok reményvesztett és nem lehetek túlzottan optimista sem. Az élet törvényéből és a történelem tanul-ságaiból levezetve hiszem, hogy a legkétségbeesettebb helyzetben is van remény, lehetőség a kilábalásra, a kibontakozásra, a megszilárdulásra. A fejlődés föltartóztat-hatatlán. Lehet ugyan fékezni, késleltetni, akadályozni, de végül is a fo-lyamatot megállítani lehetetlen. A nemzet nem pusztulhat el, talpra áll, erősödik és gazdagodik.

KRISTÓ GY.: A kibontakozás záloga, minden előrelépés kulcsa — túl a szabadság, az identitás, a hova-tartozás, a reformok stb. kérdésein — a munka. Mint ahogy erről már beszélgetéseink során többször is szót váltottunk. Vissza kell adni a munkának a becsületét. Csak ezt az igazi érték-mértő, a tisztességesen, becsületesen, jó ízzel és érzéssel vég-zett munkát szabad a boldogulás alapjává tenni. Ezt a népet, ezt a társadalmat nem minősítheti más — bár írta már zászlajára, s azonnal félre is érte, talmi dolgokért fel is adta, hogy „Nálunk a munka becsü-let és dicsőség dolga” —, csakis a széles értelemben alkalmazott költői megfogalmazás: „Itt nem boldogul más, csak aki alkot, aki munkás”. És külön és ismét hangsúlyozom, a szó-nak ebben az értelmében az értelmi-ségi, a szellemi-művészi tevékeny-séget folytató ember is alkot. A tár-sadalmi terápia alapvető gyógy-módja a munka, a társadalom által visszaigazolt alkotó tevékenység.

KLIGL S.: A munka mellett nem elfogadható a mindenki szá-mára elhanyagolható értelmes cél.

— *A hosszú és tartalmas beszélge-tések végeztével minden résztvevő-nek kijár a köszönet. A tanulságok-ban gazdag, tényfeltáró és szenvedé-lyesen vitázó találkozásokat József Attila soraival illik immár zárni, ha annyiszor hivatkoztunk rá: „A dol-gos test és az alkotó szellem, / mondd, hogy törhetne egymás ellen? / Az elme, ha megért, megbékül, / de nem nyughatik a szív nélkül...”*

SÁVAI MÁRTA RAJZA